

Figuratie in de hedendaagse schilderkunst

De termen figuratie en realisme worden meestal door elkaar gebruikt. Omdat hierdoor verwarring kan ontstaan, volgen hier eerst de definities die in deze cursus worden gebruikt.

Een schilderij wordt *figuratief* genoemd als het beelden uit de werkelijkheid weergeeft of daaruit bestaat, zonder dat deze beelden per se op de werkelijkheid hoeven te lijken (maar het mag wel).

Vaak wordt de term figuratie gebruikt als tegengestelde van abstracte, non-figuratieve kunst.

Met de term *realisme* wordt de kunstopvatting bedoeld waarbij de werkelijkheid zo nauwkeurig mogelijk wordt uitgebeeld. In die zin is realisme een stroming binnen de figuratieve schilderkunst.

Beschrijving:

Meesterschilders van de menselijke figuur

Ondanks de overheersende belangstelling voor abstracte schilderkunst na de Tweede Wereldoorlog, is een aantal schilders doorgeslagen op de figuratieve traditie. De bekendste daarvan zijn Alberto Giacometti, Francis Bacon en Lucian Freud, die zich hebben toegelegd op het afbeelden van de menselijke figuur. De Tweede Wereldoorlog had hen alledrie een visie op het mensbeeld gegeven van gebrokenheid en desolatie, hetgeen in hun kunst is terug te zien.

Alberto Giacometti is beroemd geworden met zijn lange, uitgerekte sculpturen en met een soortgelijke stijl van schilderen. Hij beeldde zijn modellen af in existentiële houdingen, beangstigend, eenzaam. In zijn sobere schilderijen van wit-, grijs- en bruintinten probeerde hij vast te leggen “hoe de wereld werkelijk in elkaar zit, ook als het maar een klein stukje is, zoals een menselijke figuur”. Met zijn sombere stijl gaf hij blijk van een pessimistische levensvisie, in aansluiting op de visie van de existentialistische filosoof Jean-Paul Sartre.

Francis Bacon wordt beschouwd als de belangrijkste figuratieve schilder van de hedendaagse kunst. Hij heeft zich niets aangetrokken van stromingen en trends en is altijd zijn eigen stijl blijven hanteren. Bacon behandelde de menselijke figuur nog expressiever en radicaler dan Giacometti. Zijn kunst was voor hem vooral een methode om gevoelens bloot te leggen, meer dan alleen maar een beschrijving van zijn onderwerp. De kwetsbaarheid van de mens was het onderwerp van zijn kunst. Hij plaatste zijn modellen in vervreemdende settings, vaak kooiconstructies in een lege ruimte. Het contrast van deze ruimtes met de esthetisch geschilderde (weliswaar vervormde) modellen versterkt het beeld van wanhoop en ondergang.

Lucian Freud is van de drie degene die het dichtst bij de traditionele manier van portretteren is gebleven. Toch ging ook hij verder dan het alleen maar weergeven van zijn modellen. Hij bewerkte zijn schilderijen intensief om zijn modellen zo levend mogelijk te laten lijken. “Ik wil dat de verf werkt alsof die het vlees van het model zelf is”, was één van zijn uitspraken.

Kapitalistisch realisme

In 1963 richtten de Duitsers Sigmar Polke, Gerhard Richter en Konrad Fischer de groep van *kapitalistisch realisten* op, waarbij deze naam werd geïntroduceerd als tegenhanger van het sociaal realisme dat in het Oostblok werd toegepast. Terwijl hun collega's in het Oostblok gedwongen waren om sociaal wenselijk te schilderen ter meerdere eer en glorie van het communisme (een dwang waardoor ze niet tot hoogstaande schilderkunst in staat bleken),

hanteerden de kapitalistisch realisten juist een sociaal kritische toon. Tevens verklaarden ze de informele abstracte kunst de oorlog ten gunste van hun nieuw realisme.

Sigmar Polke is de meest uitgesproken van de drie. Zijn werk is deels realistisch, deels (formeel) abstract en bevat vaak elementen die doen denken aan Pop Art. Hij heeft een ironische stijl die is bedoeld om te shockeren. In zijn presentatie van populaire massaproducten neemt Polke duidelijker dan zijn Pop Art-collega's een kritische houding in.

Gerhard Richter is bekend geworden om zijn vertalingen van foto's naar geschilderde doeken op groot formaat. Net als de Pop Art-kunstenaars nam Richter afbeeldingen uit de massamedia als voorbeeld. Het ging hem daarbij echter niet om de sensatiewaarde van heftige gebeurtenissen, maar om het weergeven van de afbeeldingen op een koele en afstandelijke manier, een effect dat werd versterkt door het werken van foto's. Later in zijn leven is Richter toch ook abstract gaan schilderen, terwijl hij daarnaast zijn realistische stijl is blijven toepassen. Maar welke stijl dan ook, zijn gevarieerde werk draait steeds opnieuw maar om één ding: de zoektocht naar de werkelijkheid. Richter stelde dat kunst de *enige echte werkelijkheid* is ("de hoogste vorm van hoop") omdat met kunst alles afgebeeld kan worden, ook de dingen die niet in onze zichtbare wereld voorkomen.

Realisme:

Realistische schilderkunst is er altijd geweest en zal altijd blijven bestaan. De Italiaan Renato Guttuso is de bekendste realistisch schilder van de jaren 50 en 60. In zijn streven om de banaliteiten van het sociaal realisme en de Pop Art te overstijgen schilderde hij politiek beladen, maatschappijkritische werken.

Fotorealisme

Het fotorealisme is een hyperrealistische stijl die vanaf 1969 opgang deed. De schilderijen zijn zo vakkundig gedetailleerd gemaakt dat je twee keer moet kijken om te zien dat het een schilderij betreft en geen foto. De foto's die door de kunstenaars werden gekozen om na te schilderen, waren alledaagse afbeeldingen zoals pasfoto's, vakantiekiekjes of straatbeelden. De fotorealisten maakten hun schilderijen weliswaar in reactie op de kale kunst van het minimalisme (wordt in de volgende les behandeld), maar ze waren door hun exacte weergave van de zichtbare werkelijkheid feitelijk even objectief en object-georiënteerd als de minimalisten. Ze voegden immers weinig of geen emotie toe aan hun werk, noch door techniek, noch door hun keuze voor alledaagse foto's in plaats van kunstzinnig verantwoorde foto's. Richard Estes wordt gezien als de meest esthetische fotorealist. Andere namen zijn Chuck Close, Malcolm Morley en Franz Gertsch.

Neorealisme

Soms kom je de term neorealisme tegen. Dit is een verzamelnaam voor de realistische en fotorealistische kunst die in de paragrafen hiervoor is beschreven.

Schilders:

Meesters van de menselijke figuur: Francis Bacon, Lucian Freud, Alberto Giacometti

Kapitalistisch realisme: Sigmar Polke, Gerhard Richter, Konrad Fischer

Realisme: Renato Guttuso

Fotorealisme: Richard Estes, Chuck Close, Franz Gertsch, Malcolm Morley